

HRVOJE PETRIĆ
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Primljeno: 04.12.2006.
Prihvaćeno: 31.01.2007.

PRILOG POZNAVANJU ETNOKONFESIONALNIH PROMJENA U PODRAVINI U XVII. STOLJEĆU

Autor na temelju neobjavljenih i objavljenih izvora te literature daje prilog poznavanju etnokonfesionalnih promjene u Podravini u XVII. stoljeću.

Smirivanje na granici između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva općenito je stvorilo uvjete za obnavljanje života u prije opustošenim krajevima. U ovom radu obradio bih prostor uz rijeku Dravu na habsburškoj strani, odnosno regiju Podravinu. U kronološkom pogledu ograničio bih se na razdoblje od rata 1593.-1606. do karlovačkog mira 1699. godine. Brojni izvori potvrđuju da su razmjeri depopulacije starosjedilačkog stanovništva katoličke vjere do kraja XVI. stoljeća bili vrlo veliki: dio stanovništva je poginuo u ratnim sukobima, druge su Osmanlije odveli zarobljeništvo, treći su odselili u sigurnije krajeve (zapadna Ugarska, Hrvatsko zagorje itd.). Ipak, pretpostavljam da je dio stanovništva ostao živjeti na pograničnom prostoru što prije svega potvrđuje činjenica da obrambeni sustav na ovom prostoru nikada nije došao u pitanje. O brojnosti i prostornom rasporedu preostalih stanovnika će buduća istraživanja zasigurno dati pouzdane pokazatelje. No, činjenica je da pogranični prostor na dodiru Osmanskog i Habsburškog Carstva s habsburške strane krajem XVI. biva uglavnom vrlo slabo naseljen, a potreba za obranom je stvorila preduvjete za ponovno naseljavanje novog stanovništva.

Naseljavanje Podravine koje se odvijalo krajem XVI. i početkom XVII. stoljeća dovelo je do velikih promjena u etničkom sastavu stanovništva. Uz naseljavanje pravoslavnih Vlaha¹, došlo je do obnavljanja starih i podizanja novih sela i naselja koje su uz pravoslavne Vlahe naselili katolici.

¹ O pisanju naziva Vlah, vlah ili "Vlah" za vlaško stanovništvo i općenito o problematici Vlaha postoji brojna literature. Npr. J. Šidak, O značenju Vojne krajine u hrvatskoj povijesti, *Historijski zbornik*, XXXV,

Za održavanje stanja kakvo je nastalo nakon naseljavanja Vlaha bila je važna teritorijalizacija Varaždinskog generalata, tj. nastajanje razgraničenja i zaokruženog teritorija koji je postupno izdvojen iz jurisdikcije bana i sabor. Teritorijalizacija se odvijala zajedno sa odredbom o važenju Vlaških statuta kojima su Vlasi 1630. dobili svoje privilegije. Dotad Varaždinski generalat nije bio razgraničeno područje već samo sustav utvrda. Godine 1578. bile su ustanovljene samo utvrde koje su trebale pripasti Vojnoj krajini između Save i Drave, no druge mjere nisu bile provedene. Objavljivanje Vlaških statuta i s time povezano izuzeće Vlaha od vlastelinske jurisdikcije i jurisdikcije dvorske komore stvorili su postupno prilično jasno ocrtan i oblikovan teritorij Vojne krajine. Egzaktno područje važenja Vlaških statuta nije bilo utvrđeno, a može se vidjeti da su oni važili za svako selo Vlaha između Save i Drave. Zbog te neprecizne formulacije morali su nastajati razni nesporazumi. Problem je bio što ova formula važenja nije isključivala sela u kojima su stanovali privatni Vlasi, koje smo već obradili u sklopu vlastelinstva u Ludbregu, Rasinji itd, a oni su također tražili povlastice za sebe, a 1635. godine povjerenstvo za razdvajanje pravih Vlaha od privatnih Vlaha i Slavonaca je odbilo te oni nisu uključeni u privilegije Vlaških statua. Do razdvajanja pravih Vlaha od ostalih stanovnika nije došlo ni kasnije. Jednim dijelom nije bilo pismenih argumenata za razdiobu, a drugim dijelom je problem bio u međusobnim obiteljskim vezama tih različitih skupina. Izgleda da su se Vlaški statuti odnosili na sva vlaška naselja, osim izdvojenih privatnovlaških naselja oko Rasinje i Ludbrega, a najvjerojatnije je povlastice koristilo i nevlaško stanovništvo.²

Prema popisu Vlaha sastavljenom oko 1610. godine, u Koprivničkoj kapeitaniji nalazile su se 204 vlaške kuće u 9 sela. To je u historiografiji prvi zapisao Josip Adamček koji je naveo samo sumarne podatke i pročitao njihova imena: Mučna, Veliki i Mali Poganac, Kukavica, Grdak, Vladislav (kasnije Vlaislav), Glogov Zdenac, Planka i Zerdia.³ Radi dobivanja točnih zapisa im-

Zagreb 1982., str. 3; F. Močanin, Vojna krajina do kantonskog uređenja 1787., u: Vojna krajina (Povijesni pregled – historiografija – rasprave), ur. D. Pavličević, Zagreb 1984., str. 34-37; isti, Pokušaji sporazumijevanja između hrvatskog plemstva i vlaha Varaždinskog generalata u 17. stoljeću, u: Vojna krajina, n. dj., str. 276-278. Osobno sam se, ne ulazeći u rasprave oko naziva, opredijelio za pisanje naziva Vlah velikim slovom i bez navodnika jer se tako najčešće vlaško ime spominje u izvorima. Od novije literature koja se bavi vlaškom problematikom usp. N. Močanin, Turska Hrvatska – Hrvati pod vlašću Osmanskog Carstva do 1791., Zagreb 1999., str. 75-90; Z. Kudelić, Pravoslavlje i pitanje crkvene unije u Hrvatskoj od Žitvanskog mira 1606. godine do izbora unijatskog biskupa Pavla Zorčića 1670. godine, doktorska disertacija, Zagreb, Filozofski fakultet, 1999.; usp. pregled dijela historiografije o Vlasima: Z. Mirdita, Vlasi u jugoslavenskoj historiografiji, Časopis za suvremenu povijest, god. 34, br. 1, Zagreb 2002., str. 201.-218. itd. Nesumnjivo je da su svi Vlasi koji su se naselili na prostoru Slavonske krajine odnosno Varaždinskog generalata bili pravoslavne vjere što potvrđuju izvori.

² Statuta Valachorum (prijevod: Zrinka Blažević), prilozi za kritičko izdanje, Zagreb 1999; K. Kaser, Slobodan seljak i vojnik, knj. 1, Zagreb 1997, 102-103.

³ J. Adamček, Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća, Zagreb 1980 (dalje: Adamček, Agrarni odnosi), Zagreb 1980, 520.

ena vlaških sela i broja domova, potražio sam izvornik u Budimpešti te donosim imena naselja kako su zapisana u izvoru (što se ponešto razlikuje od čitanja J. Adamčeka) i broj domova za svako od njih: Muchina – 50 domova (domus), Plauca – 30, Zerdia – 26, Maior Poganez – 30, Minor Poganez – 16, Kukauicza – 16, Gerdak – 9, Ladislav – 8, Glogow Zdenacz – 19 domova, ukupno 204 doma.⁴ Mučina najvjerojatnije odgovara današnjem selu Velika Mučna (u blizini postoji i selo Mala Mučna), Plauca Plavšincu, Zerdia Srdincu, Veliki i Mali Poganez su identični sa istoimenim naseljima koja postoje i danas, Kukavica je današnji Sokolovac, Gerdak odgovara sadašnjem naselju Grdak, Ladislav je današnji Vlaislav⁵, Glogov Zdenac najvjerojatnije odgovara današnjem Glogovcu.⁶

Vlaške skupine su najranije naselile ludbreško područje («Rascianus»). Vjerojatno su se ti procesi odvijali između 1542. i 1551. godine. Riječ je o tzv. «privatnim» Vlasima.⁷ Početkom XVII. stoljeća spominju se u selima Čukovec, Ivanec, Duga Reka, Črnoglavec i Prkos. Prema jednoj bilješci u arhivu Batthyany ta su sela do sredine XVI. stoljeća bila u Varaždinskom generalatu, a u sastav ludbreškog vlastelinstva su vraćena izgleda 1659. godine.⁸ Predvođeni arhimandritom Vlasi zauzimaju mnoštvo naselja u blizini Vojne krajine.⁹ Godine 1631. godine u zaključcima Sabora na ovom području se spominju vlaška naselja. Na Rasinjskom vlastelinstvu Čukovec, Černovec, Lukovec, Velika Reka i Tijanovci; na Ludbreškom vlastelinstvu Globočec, Ivanec, Duga Rijeka i Črnoglavec; na Bukovečkom vlastelinstvu Sveti Petar; zatim Cvetkovdol i Mali Tijanovci, te Bolfan, Veverinec i Martinić.¹⁰

Pokušaj uključivanja privatnih Vlaha u vlaške privilegije, a time i u Varaždinski generalat, bio je 1635. godine kada je sastavljeno jedno povjerenstvo s nalogom da razdvoji «prave» Vlahe i ovdašnje «privatne» Vlahe, ali i Slavonce i Predavce te time utvdi valjanost vlaških privilegija. Zahtjeve tamošnjih «privatnih» Vlaha je odbilo.¹¹ Novi pokušaj uključivanja u Vlaške statute učinjen je 1659. godine u vezi sa potvrdom Vlaških statuta 1630. godi-

⁴ Mađarski državni arhiv (MOL), Urbaria et conscriptions, E 156, Irregestrata, Fasc. 6, br. 52.

⁵ H. Petrić, Novigradska Podravina od ranog srednjeg vijeka do početka 20. stoljeća, u: Općina Novigrad Podravski – izabrane teme, Novigrad Podravski 2001., str. 51-70.

⁶ M. Korenčić, Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971, Zagreb 1979.

⁷ F. Moačanin, Iz starije povijesti Srba u području Ludbrega, Ludbreg (zbornik radova), Ludbreg 1984, 137-140.; D. Roksandić, Srbi u Hrvatskoj od 15. stoljeća do naših dana, Zagreb 1991., str. 24.

⁸ J. Adamček, Ludbreg i njegova okolica u doba feudalizma (dalje: J. Adamček, Ludbreg), Ludbreg (monografija), Ludbreg 1984, 88-91.

⁹ S. Krivošić, Stanovništvo Podravine, Podravski zbornik, br. 9, Koprivnica 1983, 148.

¹⁰ Zaključci Hrvatskog sabora, I, Zagreb 1958, 6; S: Krivošić, n. dj., 149-151.

¹¹ K. Kaser, Slobodan seljak i vojnik, Povojačenje agrarnog društva u Hrvatsko-slavonskoj Vojnoj krajini (1535-1881.), I. - Rana krajiška društva (1545-1754.), Zagreb 1997, 101-102.

ne. Izgleda da je grof Erdedi samo djelomično uspio obnoviti svoju jurisdikciju nad ludbreškim Vlasima. Dva su sela pružala otpor do 1661. godine, a tada je ban Nikola Zrinski morao intervenirati te ih je dao spaliti. Izgleda da su se Vlasi ne samo silom htjeli povezati sa Varaždinskim generalatom i krajiškim Vlasima nego su imali namjeru napasti središte vlastelinstva - Ludbreg.¹²

Veća skupina Vlaha naselila se na područje Podravine 1587. godine, kada je u vrijeme Sekeljeve provale u okolicu Sirača pod vodstvom kneza Ivana Peašinovića i popa Gregorija na hrvatsku stranu granice prešlo oko 100 osoba s mnogo stoke. Vojne vlasti su te ljude naselili u okolicu Koprivnice, ali nije točno navedeno u kojim selima.¹³ Velika grupa Vlaha (njih oko 500) naselila se u koprivničkoj Podravini 1598. godine. Oni su bili naseljeni u Pogancu i okolnim selima.¹⁴ Ista grupa Vlaha naselila se i na području Velike Mučne (u ovu parohiju su spadali: Vrhovac, Grdak, Paunovac, Prnjavor i Rijeka) također krajem XVI. stoljeća.¹⁵ Po njihovu naseljavanju bivši feudalni gospodari su ih primoravali na određene feudalne obaveze. To je izazvalo veliki otpor. Vlasi iz Mučne žalili su se zbog toga 1605. godine Dvorskom ratnom savjetu i uspjeli su u žalbi, pa je Dvorski ratni savjet ukorio koprivničkog kapetana, ali i Vlahu.¹⁶

Treća skupina Vlaha bila je bila doseljena na područje manastira Lepavina. U parohiju manastira Lepavine spadala su sela: Velika i Mala Branjska, Sesvete, Oslovica (danas Carevdar), Milićani, Kukavica (danas Sokolovac) i druga.¹⁷

Četvrta skupina Vlaha naselila se na području jugoistočno od Koprivnice prema Novigradu Podravskom i Plavšincu.¹⁸ Na širem području današnje Novi-

¹² Zaključci Hrvatskog sabora, I, n. dj., 238; F. Močanin, n. dj., 138.

¹³ R. Lopašić, Prilozi za povijest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu", Starine, 19, Zagreb 1887, 49, 54.

¹⁴ J. Adamček, Agrarni odnosi, 519-520; R. Lopašić, Spomenici Hrvatske krajine, 1, Zagreb 1884, 266; R. Horvat, Povjest Hrvatske, Petrinja 1904, 291-292; D. Kašić, Srpska naselja i crkve u sjevernoj Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1988, 38.

¹⁵ D. Kašić, n. dj., 40.

¹⁶ A. Ivić, Migracije Srba u Hrvatsku tokom 15, 17. i 18. stoleća, SEZ, SKA, knj. XXXVI, Naselja i poreklo stanovništva, 21, Subotica 1926, 25-26.

¹⁷ D. Kašić, Srpski manastiri u Hrvatskoj i Slavoniji, Beograd 1971, 97-139.

¹⁸ R. Grujić, Naseljavanje Srba u okolini Novigrada Podravskog, u: B. Madjer, Časti i dobru zavičaja (zbornik radova o Novigradu Podravskom), Zagreb 1937, 300-302; R. Grujić, Najstarija srpska naselja u severnoj Hrvatskoj (do 1597.), Glasnik Srpskog geografskog društva, 2, Beograd 1912, 158-159; J. H. Bidermann, Die Serben-Ansiedlungen in Steiermark und in Varasdiner Grenz-Generalate, Graz 1883, 9-11; P. Padejski, Srpske naseobine u Štajerskoj i Varaždinskom pograničnom generalatu, Stražilovo, Novi Sad 1888, 376; R. Grujić, Pakračka eparhija, Spomenica o Srpskom pravoslavnom vladičanstvu pakračkom u slavu četrdesetgodišnjice episkopa vladike Mirona, 1. izdanje Novi Sad 1930, 15, 2. izdanje Beograd 1996, 24.

gradsko-plavšinačke Podravine od devet vlaških sela u Koprivničkoj kapetani-
ji su 1610. godine popisana četiri: 1. Vladislav su Vlasi nazvali izgleda po
nekadašnjem naselju Sv. Ladislav, a pretpostavljamo da je tamo na napušte-
nom području osnovano vlaško naselje. Vladislav se u dokumentima nazivao i
Ladislav, a u novije je vrijeme naziv sela promijenjen u Vlaislav; 2. Glogov
Zdenac odgovara selu koje je kasnije nazvano Glogovac; 3. Planka je najvje-
rojatnije krivo pročitana od Plavka, a to selo bi odgovaralo današnjem Plavšin-
cu; 4. Serdia je naselje koje su Vlasi vjerojatno osnovali na području napušte-
nog srednjovjekovnog sela Središća, na što podsjeća naziv naselja, a danas bi
odgovaralo naselju Srdinac. To su svakako najstarija vlaška naselja u okolici
Novigrada.¹⁹

Postoje razmišljanja i pretpostavke R. Grujića o tome da su postojale četiri
etape naseljavanja Srba, od 1542. do 1637. godine. Prva naselja su, po njemu,
bila Glogovac, Bakovčica, Javorovac i Srdinac, drugoj etapi su pripadala sela
Plavšinci i Vlaislav (Vladislav), trećoj Delovi i Jeduševac, a četvrtoj Borovlja-
ni.²⁰ Ta razmišljanja R. Grujića bi u budućim istraživanjima trebalo dopuniti i
kritički preispitati. Kako sam ranije spomenuo, izvori govore da su najstarija
naselja bila Vladislav, Glogov Zdenac, Plavšinci i Srdinac te bi ona trebala biti
sastavni dio prve faze. Po mojem razmišljanju drugoj fazi bi pripadali Delovi i
Jeduševac, a trećoj Borovljani, Javorovac, Bakovčica i Kladare (selo koje je
nestalo u XIX. stoljeću).²¹

Peta skupina Vlaha naselila se oko današnje Pitomače, jugoistočno od Đur-
đevca. Naselja parohije Trešnjevica su bila Velika i Mala Trešnjevica (Čreš-
njevica), Grabovnica (Grabrovica) i Ribnjačka. Vlahe je na to područje do-
veo vojvoda Petar Hasanović oko 1606. godine iz Ivaničke krajine, a oni su
vjerojatno bili podrijetlom iz srednje Dalmacije.²²

U dijelu Podravine koji je bio pod upravom Vojne krajine odnosno
Varaždinskog generalata, osim Vlaha na taj teritorij doseljavalo se i nevlaško
stanovništvo - a izvori ih zovu Predavci i Slavonci. Pogotovo je nakon 1630.
godine postavljeno pitanje što će biti s njima s obzirom da su sve privilegije
bile ograničene na Vlahe čije je područje privilegiranja, kao što smo već nave-
li, točno omeđeno Savom i Dravom. Problem je bio u tome jer su Vlasi živjeli
izmiješani s tim nepriviligiranim stanovnicima kao i starosjediocima u istim

¹⁹ H. Petrić, Pregled razvitka župe Komarnica (Novigrad Podravski) od početka 17. do sredine 19. stoljeća,
Tkalčić, knj. 6, Zagreb 2002., str. 244.

²⁰ R. Grujić, Naseljavanje Srba u okolini Novigrada Podravskog, u: B. Madjer, Časti i dobru zavičaja,
Zagreb 1937, 301.

²¹ H. Petrić, Novigradska Podravina od ranog srednjeg vijeka do početka 20. stoljeća, Općina Novigrad
Podravski - izabrane teme, Nakladna kuća "Dr. Feletar", Novigrad Podravski 2001, str. 43-80.

²² R. Grujić, Pakračka eparhija, n. dj., 24-25; D. Kašić, Srpska naselja, n. dj., 53-54.

selima. Također u stanovništvo podravskog dijela Varaždinskog generalata, osim starosjedioca, Vlaha i Predavaca ili Slavonaca, moramo ubrojiti i kmetove te druge podložne seljake koji su pobjegli s imanja plemića. Bijeg je prema krajiškom dijelu bio učesto da je on četrdesetih godina XVII. stoljeća, po Nadi Klaić, dnevna pojava. Za krajiške je zapovjednike bilo karakteristično da nakon izdavanja Vlaških statuta očito nisu smatrali samo krajiškim teritorijem sela u kojima su stanovali Vlasi. Osim što su proširivali svoju vojničku vlast nad privatnim Predavcima i Vlasima, krajiški kapetani se nisu ustručavali naseljavati nove stanovnike na zemlju koja nije bila njihova. Tako je 1642. godine koprivnički kapetan Galler *“na stanoviteh slovenskeh sinov prošnju, željući se nastaniti pod našu oblast kapitanije koprivničke v Jagnjedovca”* poslao je svoje ljude s trojicom vojvoda i oni su omeđili područje Jagnjedovca. Vrativši se kapetanu *“povedaše da vu rečenom mestu nastanjeni orsagu i krajine na ščitenje i obrambu bolje, nego komu na kakov kvar ali zbantuvanje hote biti.”* Doseljenici su se smjeli naseliti u slobodi i miru, a Galler im je obećao da će ih *“kako ostale Krainščane obećuč je držati, kako hoćemo mi i naši sukcesori; a gusto rečeni Slovenci da imaju vsagdar pokorni i poslušni Koprivničke krajine biti”*.²³

U sveopćoj obnovi stanovništva Podravine tijekom XVII. stoljeća došlo je do obnove naseljenosti katoličkim stanovništvom koje je govorilo kajkavskim dijalektom koji su se naselili na prostore gdje su već ranije doselili Vlasi, između ostalih i Ludbreškog vlastelinstva. Grofica Suzana Ratkaj je naselila oko 1620. godine 11 obitelji u pusto selo Apatiju. Naseljenicima je dala neke oranice i pravo da si slobodno krče zemlje za oranje i sjenokoše. Grofica je svim kolonistima priznala status slobodnjaka. Grof Juraj Erdedi založio je 1661. godine koprivničkom vicekapetanu Lovri Jagatiću za 300 forinti pusto selo Globočec. Vicekapeten se brzo pobrinuo da se to pusto selo ponovo naseli. On je u Globočec naselio 4 obitelji turskih prebjega iz turske Slavonije 1663. godine, a priznao im je status slobodnjaka. Kasnije su se u ovo selo doselili još neki doseljenici također kao slobodnjaci. Plemić Janoš Budor naselio je 1615. godine skupinu seljaka u selo Obrež ili Ebres koje se kasnije prozvalo Bolfan. Kao što smo već spomenuli, naselili su se Vlasi u selima Čukovec, Ivanec, Duga Rijeka, Černoglavec i Prkos. Bivši krajišnici su dobili status slobodnjaka. Vlaški slobodnjaci su se krajem XVII. stoljeća iselili iz Prkosa pa je to selo bilo jedno vrijeme pusto, a ponovo je naseljeno također Vlasima. Status slobodnjaka su dobili i naseljenici Mikševog sela, ali su se oni zbog razbojničkih napada to selo napustili, pa se ono kao pusto spominje 1712. godine. U druga nova ili obnovljena sela Ludbreškog vlastelinstva kolonisti su se naseljavali

²³ R. Lopašić, Spomenici Hrvatske krajine (dalje: SHKR), II, Zagreb 1885, 247-248; N. Klaić, Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u XVI i XVII stoljeću, Beograd 1976, 162-166.

kao kmetovi. U XVII. stoljeću kmetovima su naseljena sela Luka, Komarnica, Slokovec i Sigetec. Tako da je 1696. godine na Ludbreškom vlastelinstvu bilo 19 naseljenih sela, a imalo je 397 podložnika, a primjerice 1598. ih je bilo 131, što znači da se u stotinjak godina broj stanovnika utrostručio. Povlastice slobodnjaka je uživala približno četvrtina stanovnika.²⁴

Na Rasinjskom vlastelinstvu također su se uz pravoslavne stanovnike naseljavali stanovnici katoličke vjere. Među prvima doseljenicima katoličke vjere i kajkavskog dijalekta su oni koje je grof Tomo Erdedi 1615. godine naselio u pusto selo Subotica koje je djelomično pripadalo tom vlastelinstvu, a svi kolonisti su postali slobodnjacima. Drugi dio Subotice naselio je 1616. godine Stjepan Gereci čiji su podložnici također postali slobodnjaci. Grofica Ana Elizabeta Moškon dala je 1660. godine slobodnjačku povelju stanovnicima Đelekovca koji su se, čini se, naselili kao kmetovi, a ranije je u Đelekovcu postojala krajiška utvrda pa i to valja uzeti u obzir.²⁵

Sredinom XVII. stoljeća naselili su se pravoslavni Vlasi na pustoseline Cvetkovog Dola, kasnijeg Cvetkovca, koji je posjedovala obitelj Keczer. Kasnije su ti Vlasi protjerani zbog “njihovo veliko (...) krivicu vučinjeno i nevernost”, a u selo su naseljeni novi stanovnici - 7 “slovinskih sinova”, dakle hrvatsko stanovništvo. Oni su 1662. godine dobili slobodnjačku povelju od Keczerove udovice Barbare Bedneyej.²⁶

U prvoj polovini XVII. stoljeća naseljeno je pusto selo Donji Torčec, kod Drnja.²⁷ Prve koloniste naselio je plemić Bočkaj. Svi su dobili status slobodnjaka, ali im je novi vlasnik Nikola Makar 1665. godine nametnuo neke kmetске terete. Slobodnjaci su naseljeni i u selima: Lunkovec, Botovo, Ivanec (Mali Ivanec), Segovina, Cenkovec i Belanovo Selo. Krajem XVI. stoljeća, točnije 1598. godine na čitavom Rasinjskom vlastelinstvu je bilo 90 kmetskih obitelji, a godine 1728. popisano je 180 kmetskih obitelji, dakle dvostruko više, ali najveći dio novih podložnika su bili slobodnjaci, koji su 1728. godine činili oko dvije trećine svih podložnika vlastelinstva.²⁸

Vlastelinstvo Kuzminec se počelo snažnije razvijati u drugoj polovici XVII. stoljeća. Od obitelji Bočkaj je oko 1660. godine vlastelinstvo kupio Nikola

²⁴ J. Adamček, Ludbreg, n. dj., 90.

²⁵ Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA), Obitelj Inkey, kut. 1; HDA; Zemljorasteretno povjerenstvo, Consilium locumtenentiale regium Hungaricum Departmentum urbariale IV/C, br. 78, 78A; J. Adamček, Ludbreg, n. dj., 90-91.

²⁶ HDA, Arhiv vlastelinstva Rasinja, kut. 5; J. Adamček, Ludbreg, n. dj., 91.

²⁷ H. Petrić, Iz povijesti sjevernog dijela Virovskog dekanata. Prilog poznavanju razvitka župa Drnje, Hlebine, Sigetec, Peteranec i Gola, od srednjega vijeka do sredine 19. stoljeća, Tkalčić, knj. 5, Zagreb 2001, str. 200.

²⁸ R. Lopašić, Hrvatski urbari, Zagreb 1894, 407-408; Spomenica župe Rasinja, Župni ured Rasinja; H. Petrić, Iz povijesti Torčeca, Scientia Podraviana, 9, Koprivnica 1994, 5; J. Adamček, Ludbreg, n. dj., 91.

Zrinski, ali izgleda da on nije stupio u posjed jer je 1665. godine Ivan Bočkaj vlastelinstvo prodao koprivničkom kapetanu Nikoli Makaru.²⁹ On je vlastelinstvu priključio nekoliko novih sela, a brinuo se za naseljavanje. Prema popisu iz 1694. godine u Kuzminskom vlastelinstvu je pripadao dio kmetova u Kuzmincu, Koledincu, Zablatju, Selnici, Kutnjaku, Antolovcu, Bogačevu i Grbaševcu (95 obitelji), te veća skupina slobodnjaka u Donjem Torčecu, Martiniću i Botovu, a čini se da je slobodnjaka bilo više nego kmetova.³⁰

Još je u drugoj polovici XVI. stoljeća u Gorici nastao zaseban posjed. Kmetovi tog posjeda nalazili su se u XVII. stoljeću u selima koja su većim dijelom pripadala Rasinji ili Kuzmincu. Prva skupina kolonista na velikobukovečkim posjedima bili su od kraja XVI. stoljeća naseljenici u Sv. Petru. Stjepan Patačić je 1614. godine izvršio popisivanje po nalogu Ugarske komore te je utvrdio da u selima Velikom i Malom Bukovcu žive samo 34 kmetske obitelji, a u Sv. Petru 20 obitelji pravoslavni Vlaha. Također je tvrdio da postoje velike mogućnosti za naseljavanje novih podložnika. U Sv. Petru se oko 1619. godine naselila nova skupina slobodnjaka te je vlastelin čitavom selu izdao slobodnjačku povelju. U Sv. Petru su 1645. godine bila 53 slobodnjačka domaćinstva. Franjo Sigismund Sekelj je 1633. godine naselio skupinu seljaka u pusto Novo Selo te im iste godine dao slobodnjačke povlastice. U selo Martinić naselilo se u istom razdoblju 5 obitelji pravoslavni Vlaha. Povećavao se i broj kmetova u Velikom i Malom Bukovcu tako da je čitav posjed imao 119 podložnika: 61 kmeta (51 %) i 58 katoličkih slobodnjaka i pravoslavni Vlaha koji su također bili slobodnjaci (49 %). Broj se podložnika nastavio povećavati pa je naseljeno selo Lukovec čiji su stanovnici dobili status slobodnjaka. Velikobukovečkom posjedu je nakon toga priključeno selo Županec i dio kmetova sela Dubovica i Kapela. Od godine 1598. do 1737. godine broj podložnika je povećan za 3,8 puta.³¹

Početak XVII. stoljeća je veći dio martijanečkih posjeda prikupio u pod svojom upravom koprivnički kapetan Ivan Wilhelm Globitzer, suprug Barbare Hassaghy, jedne od nasljednica tih posjeda. Dio posjeda je držao Tomo Mikulić, a kasnije njegovi nasljednici. U posjed su spadala sela Martijanec, Vrbanovec, Novakovec, Goričica (ranije Suhodolščina ili Kostanjevec), Madaraševac (prije Egidovec), Hrastovljan ili Otočec, Čičkovina, Gornja i Donja Poljana, te prediji Sirc i Črešnjevac. Tim posjedima su priključeni Veliki i Mali Karlovec te još neka sela. Karlovec su 1659. godine dobili plemići Gotali.

²⁹ Spomenica župe Kuzminec, Župni ured Kuzminec; J. Adamček, Ludbreg, n. dj. 91-92; D. Feletar - P. Feletar, Povijest Kuzminca, Kuzminec 1992, 21-22.

³⁰ HDA, Urbaria et Conscriptioes, sv. 99, br. 42; J. Adamček, Ludbreg, n. dj. 91-92.

³¹ HDA, Neoregistrata acta, sv. 632, br. 7; R. Lopašić, Hrvatski urbari, Zagreb 1894, 299-302; HDA, Križevačka županija, kut. 750, Conscriptioes, br. 34; J. Adamček, Ludbreg, n. dj., 92.

Martijanečki posjedi su 1598. godine imali 108 kmetova i inkvilina, a uz njih su se naselili novi kolonisti. Oko godine 1657. posjedi su imalo oko 190 podložnika, a uz to u selima Gorica i Subotica naseljene su 34 obitelji slobodnjaka.³²

Posjed Slanje i Križovljan stekli su početkom XVII. stoljeća plemići Otmići. Iza njih su taj posjed držali Zrinski, a kasnije izgleda prelazi u vlasništvo ludbreške vlastele. Krajem XVI. stoljeća na posjedu je živjela 51 kmetska obitelj, a do kraja XVII. stoljeća se broj kmetova povećao na 89 obitelji.³³

Obnova naseljenosti i kolonizacija je u XVII. stoljeću zahvatila i ona sela u kojima su se nalazili posjedi nižih plemića. U Velikom i Malom Otoku početkom XVII. stoljeća su manje posjede držali plemići Vinkovići, a godine 1629. je dijelove Velikog Otoka, Kutnjaka i Imbriovca kupio Juraj Balog. U drugoj polovici XVII. stoljeća su taj posjed razdijelili njegovi nasljednici Mihael Rakičani, Đuro Keresztury i Stjepan Balog.³⁴ Veći dio kmetova u tim selima, te u Dubovici i Kapeli, pokupovao je 60-tih godina XVII. stoljeća barun Nikola Makar. Ranije su u Malom Otoku bile 3 plemićke kurije obitelji Vinković sa 18 kmetova, dok su u Imbriovcu, uz ostale, imali svoje posjede plemići Bogači. Sredinom XVII. stoljeća u Dubovici, Kapeli i Imbriovcu posjed su stekli plemići Vagići.³⁵

Kako je zagrebački biskup ranije imao velike posjede u Podravini, jugoistočno od Koprivnice, zagrebački biskup Benedikt Vinković zamolio je koprivničkog župnika Matiju Sumera za obavijesti o njegovim posjedima.³⁶ Na to je koprivnički župnik Sumer 10. kolovoza 1638. godine pisao biskupu u Zagreb: "U Komarnici stanuju Slavonci i nešto Vlaha (Comarnicza inhabitatur a Sclavis et paucis Valachis). Oko tamošnjeg kaštela nalaze se opkopi koje ispunjava potok Komarnica, što okružuje kaštel. Sv. Mihael "de Zdelia" se nalazi na brežuljku, gdje se vide ostaci stare crkve. Potok Zdelja okružuje kaštel koji se zove Virje. Crkva u Sv. Ladislavu ima još cijele zidove, ali je bez krova i svoda, a razoreno je i svetište ove crkve. Tamo su se naselili Vlasi. U Bregima ne stanuje nitko, a tamošnje zemlje obrađuju građani i Vlasi."³⁷

Koprivnica nije potpadala pod jurisdikciju Varaždinskog generalata. Formalno pripajanje nije bilo moguće već zbog povlastice koje je Koprivnica im-

³² HDA, Neoregistrata acta, sv. 640, br. 23; sv. 682, br. 63; sv. 30, br. 44; 213, br. 28; HDA, Urbaria et conscriptiones, sv. 153, br. 6; Kaptolski arhiv Zagreb (dalje: KAZ), Acta loci credibilis, series I, Litt. B, br. 372; J. Adamček, Ludbreg, n. dj., 92-93.

³³ HDA, Urbaria et conscriptiones, sv. 51, br. 6; J. Adamček, Ludbreg, n. dj., 93.

³⁴ Župni ured Imbriovec, Spomenica župe Sv. Emerika, str. 4-17.

³⁵ HDA, Conscriptiones dicarum, prot. 4, V-b; KAZ, Acta loci credibilis, series I, Litt. B, br. 82.

³⁶ R. Horvat, Hrvatska Podravina, Zagreb 1933, 22.

³⁷ SHKR, II, 200.

ala kao slobodni i kraljevski grad još od 1356. godine. No, četvrt utvrde je ipak pripala teritoriju Varaždinskog generalata. Time su razvojne mogućnosti za povećanje stambenog prostora, a time i broja stanovnika Koprivnice bile prilično ograničene, a njezin povlaštenu položaj stalno su u pitanje dovodili kapetani koji su u njoj bili nastanjeni. Često su u Koprivnici mjesecima bile smještene veće vojne postrojbe. Kapetani su, kako smo već govorili, narušavali koprivnička autonomna prava odlučivanja građana, koja su postojala na papiru, zamjenjujući izabrane gradske suce sucima po vlastitom izboru, stavljali su izvan snage prava lova i ribolova u okolici grada ili su rekvirirali teritorije, koji su pripadali gradu, u vojne svrhe.³⁸

Vladari i nadvojvode neprekidno su izdavali naloge kapetanima da se ne miješaju u jurisdikciju gradske općine. Ali oni se tih naloga u pravilu nisu pridržavali. Nadvojvoda Matija je npr. 1595. godine zapovjedio da sve zemlje koje vojska drži na području grada moraju podvrći jurisdikciji gradske općine i da se časnici ne smiju miješati u civilnu jurisdikciju. Časnici te naloge nisu izvršili. Posjedi u rukama vojnih osoba i dalje su bili izdvojeni. Kralj Rudolf je 1603. morao ponovno naložiti da se podvrgnu javnim teretima koje snose građani.³⁹ Kralj Matija II. naredio je 1618. da se provede zaključak Ugarskog sabora o restituciji koprivničkih posjeda pod vlast Hrvatskog sabora, ali ti je zapovijed, čini se, još iste godine opozvana.⁴⁰ Građani su se i dalje tužili na nasilja vojnih vlasti. Na zasjedanju Hrvatskog sabora 6. listopada 1634. godine optužili su kapetana Fridrika Mansperga da se upliće u jurisdikciju grada, da ometa gradsko vinotočje i otima građanima posjede. Hrvatski sabor je tu tužbu podržao.⁴¹

Odnose između grada Koprivnice i koprivničkog kapetana regulirala je 1635. posebna kraljevska komisija u kojoj su sudjelovali predstavnici hrvatskih staleža i kraljevskih vojnih vlasti. Komisija je utvrdila da vojne vlasti gotovo svakodnevno nanose različite štete građanima i njihovoj općini. Kapetan je građanima oteo 166 jutara oranica i više vinograda, prisiljavao ih je da kao vojnici sudjeluju u pohodima protiv Turaka, primaju na konačenje vojsku, itd. Komisija je odredila da se građani ne smiju ometati u izboru sudaca i prisežnika. Sve vojne osobe trebali su ubuduće u pitanju svojih posjeda u gradu biti podložne gradskim vlastima, koje su tim posjedima mogle nametati daće jednako kao i posjedima građana. Kapetan je i dalje mogao uhititi građanina, ali ga je odmah morao predati civilnim vlastima. Komisija je vojnim vlastima zabranila da

³⁸ K. Kaser, n. dj., 104-105.

³⁹ HDA, Arhiv grada Koprivnice, kut. 5, br. 8, 9, 12.

⁴⁰ F. Šišić, Hrvatski saborski spisi, V, Zagreb 1918, 187-189, 239.

⁴¹ Zaključci Hrvatskog sabora I. (1631-1693.), Zagreb 1958, pripremili J. Buturac, M. Stanisavljević, R. Sučić, V. Šojat i B. Zmajčić, 46-47.

procjenjuju i određuju cijenu robi koja se prodaje u gradu. Sudac se, međutim, morao s kapetanom dogovoriti o visini tržišnih pristojbi za vino, žitarice i meso. Pravo ribolova u gradskim grabama komisija je ostavila kapetanu. Građanima je dodijeljeno pravo lova divljači. Određeno je da kapetan vrati građanima sve oduzete zemlje.⁴²

U svom izvještaju Ugarskoj komori od 22. travnja 1614. godine Stjepan Patačić je smatrao da je Koprivnica više vojna utvrda nego grad, a građani su u njoj držali samo dvadesetak kuća.⁴³ Ponovno snažnije naseljavanje Koprivnice uglavnom je završeno sredinom XVII. stoljeća. Godine 1659. kanonska vizitacija Benka Vinkovića pokazuje da je u tvrđavi bilo 80 kuća, a u šest ulica u podgrađu koje se širilo oko utvrde zabilježeno je 446 kuća, što bi značilo da je u Koprivnici ukupno bilo 526 kuća, 1700. godine su u utvrdi bile 172 kuće, u podgrađu 448, ukupno 620 kuća,⁴⁴ ako pretpostavimo da je u jednoj kući živjelo 4-5 stanovnika možemo procijeniti da je u gradu Koprivnici 1659. godine vjerojatno živjelo oko 2100-2600 stanovnika, a 1700. godine je bilo oko 2500-3100 stanovnika.⁴⁵

Etnički su stanovnici Koprivnice pripadali slavonskim starosjediocima, vojnicima s njemačkog govornog područja⁴⁶, doseljenicima s talijanskog govornog područja te pravoslavnim Vlasima⁴⁷. Na temelju izvora kojima raspoložem nije moguće precizno ustanoviti njihovu eventualnu rasprostranjenost po dijelovima Koprivnice, no na temelju popisa može se pretpostaviti da se vlaško stanovništvo koje je obavljalo vojnu službu kao i vojnici s njemačkog govornog područja naseljavalo unutar utvrde. Kasniji pravoslavni trgovci podrijetlom iz prostora Osmanskog Carstva su se najvjerojatnije od svoga dolaska naselili izvan utvrde.⁴⁸ Također je moguće pretpostaviti da su početkom 17. stoljeća “njemački”⁴⁹, “talijanski” i “vlaški” (pravoslavni)⁵⁰ vojnici činili većinu stanovni-

⁴² HDA, Arhiv grada Koprivnice, kut. 6, br. 4.

⁴³ HDA, Neoregistrata acta, 632/7; J. Adamček, Agrarni odnosi, n. dj., 244, 402.

⁴⁴ S. Krivošić, Koprivnica - naselje i njegovi stanovnici od sredine XVII. do sredine XIX. stoljeća, Podravski zbornik, 14, Koprivnica 1988, 120-124.

⁴⁵ Procjene broja stanovnika i ekonomskog razvoja gradskih naselja sjeverozapadne Hrvatske od kraja 16. do početka 18. stoljeća, u: Stvaralački potencijali u funkciji kulturnog razvoja sjeverozapadne Hrvatske, Zbornik radova Međunarodnog znanstvenog simpozija održanog u Varaždinu 21. i 22. studenoga 2002. godine, Zagreb-Varaždin 2002., str. 133-152.

⁴⁶ M. Kolar-Dimitrijević, Nijemci u Podravini, Nijemci u Hrvatskoj jučer i danas, Zagreb 1994, str. 43-44; ista, Skrivene biografije nekih Austrijanaca i Nijemaca u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću, Osijek 2001, str. 15-16.

⁴⁷ D. Roksandić, Srbi u Hrvatskoj od 15. stoljeća do naših dana, Zagreb 1991, str. 19-41.

⁴⁸ H. Petrić, Koprivnica na razmeđi epoha (1765-1870), Koprivnica-Zagreb 2000, str. 14, 41.

⁴⁹ Više o vojnicima s njemačkog govornog područja, A. Suppan, Deutschen Geschichte im Osten Europas, Zwischen Adria und Karawanken, Berlin 1998, str. 132-139.

⁵⁰ Više o vlaškim vojnicima u: K. Kaser, Slobodan seljak i vojnik, Povojačenje agrarnog društva u Hrvatsko-slavonskoj Vojnoj krajini (1535.-1881.), knj. 1 – Rana krajiška društva (1545.-1754.), knj. 2 – Povojačeno društvo (1754-1881.), Zagreb 1997.

ka Koprivnice. Od sredine 17. stoljeća, doseljavanjem novog stanovništva, mijenja se etnička struktura Koprivnice, tako da je već 1659. moguće utvrditi da su stanovnici “njemačkog” i “vlaškog” (pravoslavnog) podrijetla činili manjinu.⁵¹

Kontinuitet naseljenosti uz grad Koprivnicu imaju i dva sela istočno od grada: Drnje i Sigetec. Tamo su još u XVI. stoljeću organizirane protuturske utvrde čije je značenje potrajalo kroz čitavo XVII. stoljeće, a pogotovo nakon pada Nagykanizse 1600. godine pod vlast Turaka, uz utvrde je oko sredine XVII. stoljeća organiziran život u dva istoimena sela novim doseljavanjima iz Posavine, Zagorja, Međimurja, okolice Varaždina, ali i unutar Podravine iz Đelekovca i Otoka, uz nazočnost stranog stanovništva, koje je uglavnom vršilo vojnu službu u tamošnjim utverdama.⁵² Selo Hlebine, južno od Drnja i Sigeca, naseljeno je do 1671. godine, a tada je pripadalo pod župu u Novigradu Podravskom ili Komarnici.⁵³

Zapadnu granicu Varaždinskog generalata u Podravini prema feudalnim posjedima činila su mjesta: Ivanec (Ludbreški), Duga Rijeka, Černoglavec, Prkos, Rasinja, Subotica, Kunovec, Pustakovec, Ivanec (Koprivnički), Koprivnica, Cenkovec, Torčec i Botovo, a sjeverna i istočna granica Varaždinskog generalata su bili teritoriji pod upravom Turaka, dok je na jugu granicu podravskog prostora činila Bilogora.

Mjesta Kunovec, Pustakovec, Ivanec (Koprivnički) i Peteranec su nekada pripadala pod srednjovjekovno Koprivničko-đurđevačko vlastelinstvo, a kasnije pod Ugarsku dvorsku komoru. Ova sela nisu bila naseljena Vlasima. Kako su koprivnički kapetani uživali ukupne prihode sa nekadašnjeg vlastelinstva, a nakon naseljavanja Vlaha, kapetanima su za njihove potrebe ostala jedino ta četiri sela. Stanovnici tih sela su bili obični podložnici i imali su davati sve uobičajene daće svom vlastelinu odnosno kapetanu u Koprivnici. Jaki položaj kapetana doveo je do toga da su stanovnici, tih “kuhinjskih sela” kako su ih kasnije nazivali, bili izvan utjecaja važećih zakona. Ova sela su pripadala Varaždinskom generalatu, a tek su u drugoj polovici XVIII. stoljeća Kunovec, Pustakovec i Ivanec pripojeni Provincijalu, dok je Peteranec ostao u sastavu Vojne krajine. Stanovnici Peteranca su 1661. godine sklopili ugovor sa koprivničkim kapetanom Trauttmannsdorfom o svojim obvezama. Pod područje

⁵¹ Štajerski zemaljski arhiv (STLA), Graz, Militaria, Sch. 175, 191, 254; NAZ, KV, Prot. 89/Ia, str. 21-29.

⁵² H. Petrić, Općina i župa Drnje (povijesno geografska monografija), Drnje 2000; isti, Kratki pregled povijesti Drnja, Scientia Podraviana, 7, Koprivnica 1992, 9-10; I. Beruta, Osvrt na Sigetec i Strugu, Zagreb 1956, rukopis, 42-47.

⁵³ Nadbiskupski arhiv u Zagrebu, Kanonske vizitacije Komarničkog arhidakonata, Župa Novigrad Podravski ili Komarnica, Prot. IV, 106; S. Krivošić, Stanovništvo Podravine 1659-1859. godine, Podravski zbornik, 9, Koprivnica 1983, 159. Kasnije se Hlebine spominju u sastavu župe Drnje.

jurisdikcije Varaždinskog generalata nije potpadao grad Koprivnica. Formalno pripajanje nije bilo moguće izvršiti zbog toga jer je Koprivnica imala povlastice slobodnog i kraljevskog grada. Generalatu je pripadalo samo područje utvrde.⁵⁴

U Komarnicu se 1652. godine doselilo dosta katoličkog stanovništva, ali se nisu naselili na staro mjesto, već u blizini oko utvrde te je time osnovano novo mjesto koje je dobilo ime Novigrad (danas: Novigrad Podravski), a već je iduće godine uspostavljena župa.⁵⁵ Obnova naseljenosti se odvijala i u susjednom Virju (bivšem Prođaviću), a početna faza ponovnog većeg naseljavanja se može smjestiti između 1638. i 1659. godine. Broj stanovnika 1659. godine procijenjen na 980-1250 raste do 1680. godine raste na oko 1775, a te je godine popisano 317 kuća.⁵⁶ Selo Molve obnovljeno je najvjerojatnije sredinom XVII. stoljeća, a župa je osnovana 1665. godine.⁵⁷

Uz važnu protutursku utvrdnu Đurđevac počelo se stvarati civilno naselje oblikovano na povišenijim dijelovima okolnog močvarnog područja. Iz godine 1611. sačuvan je jedan izvještaj o stanju utvrda na slavonskoj granici u kojem o Đurđevcu piše: “*dravske su vode toliko porasle da su se razlile sve do Đurđevca, pa je utvrda i naselje plivalo usred vode kao kakva dva mala otoka. Voda je odnijela i mlin na potoku.*”⁵⁸ Postoji mogućnost da je tamošnja župa obnovljena još 1614. godine.⁵⁹ Ponovno naseljavanje se moralo dogoditi do sredine XVII. stoljeća. Godine 1659. Đurđevac je najvjerojatnije imao oko 200 kuća, a 1680. godine ima 206 kuća, a u sastav župe su spadala sela: Veliko Brvce, Malo Brvce, Mičetinec, Čepelovec, Šemovec i Kalinovec.⁶⁰

Naseljena je i Virovitica i cijelo zemljište njoj na zapad i sjever, a u ovom naseljavanju su sudjelovali pretežito stanovnici katoličke vjere. Tu su nastala sela: Bušetina, Gradac (Stari), Bukovica, Lozan, Vukosavljevica, Turnašica i Sedlarica. Na prije pustom dijelu između Đurđevca i Virovitice naseljena su sela: Pitomača, Otrovanec, Kladare, Podravske Sesvete, Dinjevac, Kloštar, Kozarevac, Katalena, Prugovec, Čepelovec, Brod i Kalinovec. Naseljavanje tog zemljišta je počelo od Đurđevca i postupno se širilo na istok. Stoga je prvo

⁵⁴ K. Kaser, Slobodan seljak i vojnik, n. dj., 103-105.

⁵⁵ B. Madjer, Časti i dobru zavičaja, zbornik o Novigradu Podravskom, Zagreb 1937, 111-112.

⁵⁶ S. Krivošić, Virje, Iz demografske povijesti đurđevačko-krajiške regimente, Podravski zbornik, 12, Koprivnica 1986, 116-119; P. Cvekan, Virje, Virje 1976, 15-19.

⁵⁷ H. Petrić, Pregled povijesti molvarske Podravine, Župa i općina Molve - izabrane teme, Molve 1998, 87.

⁵⁸ M. Kruhek, Stari đurđevački grad u sistemu granične obrane od 16. do 19. stoljeća, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 8-9, Zagreb 1982-1983, 100.

⁵⁹ P. Cvekan, Đurđevac - kakav nije poznat, Đurđevac 1991, 58-59.

⁶⁰ R. Horvat, Župe u Hrvatskoj Podravini, Hrvatska prošlost, 2, Zagreb 1941, 15.

stanovništvo dobilo staro đurđevačko nenaseljeno zemljište, a onda je nastavljeno naseljavanje nekadašnjeg turskoga pustoga područja zapadno, a zatim i sjeverno od Virovitice. Tim je redom išlo i daljnje naseljavanje zemljišta istočno od toga mjesta. Ovaj red naseljavanja pokazuje odakle su uglavnom bili prvi naseljenici istočnog đurđevačkog dijela Podravine. Kako je pri tom držan pravac od zapada na istok, kolonisti su izgleda dolazili u prvom redu iz zapadnijih hrvatskih krajeva, a njih su onda popunjavali i naseljenici sa drugih strana, i to što dalje na istok, to su bili u sve većem broju. Posljedica je toga naseljavanja sa zapada na istok bila ta, da su istočnija naselja dobivala nove koloniste i iz zapadnijih već nastanjenih mjesta. Tako je primjerice Turnašica gotovo sva nastanjena iz susjednih zapadnijih mjesta Sedlarice, Pitomače i Čepelovca. U tom naseljavanju je sudjelovalo preko tisuću osoba, po S. Pavičiću, od kojih je polovica potjecala sa područja Đurđevca, Koprivnice i Križevaca. Od drugih sturja valja spomenuti onu sa lijeve strane Drave iz starih hrvatskih naselja od Brežnice (Berzencze) i Bobovca (Babocsa) do Šikloša. Po predaji su otuda došli mnogi naseljenici na tlu od Đurđevca do Sopja, osobito u istočnijim selima. Činjenica je da su doseljavanjem sa zapada na ovo istočno podravsko područje doselili Hrvati kajkavci, a kajkavski su govorili i oni hrvatski doseljenici koji su se doselili sa lijeve strane rijeke Drave.⁶¹ Eventualno postojeće muslimansko stanovništvo na krajnjem istoku đurđevačkog dijela Podravine se iselilo, a Vlasi su se naselili u kraj oko Črešnjevica.

Za obnovu sela Kalinovac kod Đurđevca postoje nagađanja da je to bilo 1636. godine, ali se naseljavanje svakako dogodilo do 1639. godine.⁶² Do 1671. godine je naseljeno i selo Brod na Dravi,⁶³ a potkraj 17. stoljeća je naseljeno selo Kloštar koje je izgleda postojalo na turskoj strani sredinom XVII. stoljeća, a u obnovljenom je selu 1702. godine osnovana župa.⁶⁴ Selo Pitomača je naj-

⁶¹ S. Pavičić, Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji, Zagreb 1953, 178-180.

⁶² P. Cvekan, Kalinovac, selo i župa, Kalinovac 1991, 28-29.

⁶³ P. Cvekan, Ferdinandovac, Od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari, Ferdinandovac 1996, 28-37; S. Krivošić, Stanovništvo Podravine 1659-1859, Podravski zbornik, 9, Koprivnica 1983, 160.

⁶⁴ P. Cvekan, Od Gorbonuka do Kloštra Podravskog, Kloštar Podravski 1990, 46-49. Zanimljivo je da karte M. Stiera iz oko 1650. godine bilježe naselje Kloštar na dijelu Osmanskog carstva, a obližnju Grabrovnicu na dijelu Hrvatskog kraljevstva. Iako je na ovim kartama granica prikazana između Grabrovnice i Kloštra, zapadnije od Grabrovnice nalazio se pojas prepreka što bi značilo da je to bio rub obrane Hrvatskog kraljevstva od Turaka. Do sada se uglavnom razmišljalo da sredinom XVII. stoljeća između Đurđevca i Virovitice nije bilo naselja, a prema ovoj karti možemo pretpostaviti da su postojala najmanje dva naselja. Kloštar s turske, a Grabrovnica, prikazana na otoku potoka Kozarevca ili Katalene, s hrvatske strane. Prema tome Kloštar je prikazan istočnije od Grabrovnice, a danas se ovo naselje nalazi sjeverozapadnije, prema Đurđevcu. Izgleda da je sredinom XVII. stoljeća hrvatska granica u Podravini išla od Grabrovnice (koja je bila na hrvatskoj strani) na zapad, ostavljajući Kloštar na turskoj strani te ga zaobišavši ponovo išla prema istoku južno od nekog potoka (možda Kopanjeka) do Drave i tokom Drave na sjeverozapad do Mure i njom uzvodno do Kotoribe. Manja je vjerojatnost da je naselje Kloštar u to vrijeme bilo smješteno nešto istočnije, prema Virovitici te da je kasnije obnovljeno na današnjem mjestu.

vjerojatnije osnovano oko 1685. godine, a tamo se 1710. godine također ustrojava župa.⁶⁵

Za selo Podravske Sesvete, jugoistočno od Đurđevca, imamo u prijepisu sačuvanu ispravu o naseljavanju ovog naselja krajem 17. stoljeća. Ovaj izvor datiran je 19. rujnom 1695. godine, a iz njega proizlazi da je područje sela Sesveta službeno odredila Vojna krajina preko zapovjednika utvrde Đurđevac Hanibala Josipa Heistera. Sve naseljene obitelji su se morale pokoravati zapovjedniku Đurđevca, a muški su članovi obitelji bili povejačeni i nalazili su se na raspolaganju vojnim vlastima. Sva zemlja dodijeljena naseljenicima bila je sposobna za obradu, ali još nije bila iskrčena.⁶⁶

Stanje naseljenosti i položaj naselja mogu nam približno odrediti, odnosno pomoći nam točnijem određivanju kod istraživanja naselja u Podravini, neke starije geografske karte. Iako je sačuvano više starih geografskih karata koje su zabilježile imena podravskih naselja u 17. stoljeću, ovdje ćemo kao primjere izdvojiti samo nekoliko kartografskih prikaza. Na Mercatorovoj karti iz 1631. godine spominju se od podravskih naselja jedino Ludbreg, Rasinja, Koprivnica i Prodavić (Virje). Prema Wincklerovoj karti granice Varaždinskog generalata iz 1639. godine označena su u Podravini naselja: Martijanec, Ludbreg, Cvetkovec, Rasinja, Subotica, Ivanec (Koprivnički), Lepavina, Poganec, Šemovec, Legrad, Peteranec, Drnje, Bregi, Sigetec, Novigrad, Srdinec, Virje, Đurđevac, Čepelovec, Sv. Ana, Črešnjevica i Kalinovac.⁶⁷ Na karti Nicolasa Sansona iz 1657. godine od podravskih naselja su zabilježena jedino Koprivnica, Prodavić (Virje) i Grabrovnica. Sačuvane su i dvije karte Martina Stiera iz sredine 17. stoljeća. Na njima se spominju podravska naselja: Ludbreg, Legrad, Rasinja, Drnje, Mali Poganec, Sigetec, Koprivnica, Novigrad, Virje (Weissen-thurn), Rothenthurn, Kloštar, Grabrovnica i Đurđevac. Na karti Stjepana Glavača iz 1673. godine spominju se podravska naselja: Martijanec, Đelekovec, Grbaševac, Imbriovec, Koprivnica, Koprivnički Ivanec, Kuzminec, Ludbreg, Rasinja, Subotica, Bukovec, Otok (Veliki), Peteranec, Sigetec, Drnje, Novigrad, Virje, Đurđevac i Grabrovnica. Karta Gabriela Hevenessija iz 1689. godine spominje u Podravini naselja: Drnje, Sigetec, Koprivnica, Novigrad, Weisenthurn (Virje), Đurđevac i Grabrovnica. Na Valvazorovoj karti s kraja 17. stoljeća u Podravini se spominju naselja: Ludbreg, Bukovec, Legrad, Đelekovec, Rasinja, Koprivnički Ivanec, Drnje, Peteranec, Koprivnica, Molve, Novigrad, Virje, Đurđevac, Grabrovnica i Lepavina.⁶⁸

⁶⁵ B. Begović, Pitomača, Pitomača 1995, 25.

⁶⁶ P. Cvekan, Podravske Sesvete, selo i župa, Podravske Sesvete 1994, 22-25.

⁶⁷ HDA, Ujedinjena BANSKO-Varaždinsko-Karlovačka generalkomanda, 1578-1848.

⁶⁸ Reprodukije karata u: D. Feletar, Podravina - knjiga 1, Povijesno-geografski pregled od paleolita do 1945. godine, Koprivnica 1988; I. Večenaj - Tišlarov, Tajne dvorca Pepelare, Gola 1989; M. Marković, Descriptio Croatiae, Hrvatske zemlje na geografskim kartama od najstarijih vremena do pojave prvih topografskih karata, Zagreb 1993.

Općenito uzevši, u imigrante u podravski prostor svakako treba ubrojiti Vlahe, ali i slavonsko stanovništvo, koje se ovdje, kako smo ranije vidjeli, naseljevalo i izvršavalo obnovu te osnutak naselja. Pitanje pravaca migracija možemo osvijetliti, prema istraživanjima S. Krivošića, na temelju sačuvanih prezimena, tzv. etnika i ktetika, njihovoj rasprostranjenosti i učestalosti. U tome nam za XVII. i početak XVIII. stoljeća mogu pomoći kanonske vizitacije Komarničkog arhiđakonata Zagrebačke biskupije iz 1659, 1700. i 1733. godine.⁶⁹

Na doseljenike iz Posavine, pokazuje prezime Posavec koje se spominje 1659. godine u Koprivnici, Virju, Novigradu, Sigecu, Đelekovcu, Imbriovcu, Novom Selu, Slanju, Hrastovljanu, Kuzmincu, Koledincu, Kutnjaku i Subotici. Godine 1700. spominje se u Hampovici, Miholjancu, Jagnjedovcu, Donjim Zdjelicama, Poljancu, Sv. Petru i Botinovcu, a godine 1733. u Otrovancu, Črešnjevici, Starom Gracu, Dinjercu, Budančevici, Podravskim Sesvetama, Karlovcu, Malom Otoku, Pustakovcu, Đurđevcu, Reki i Rakitnici.⁷⁰

Prezime Kranjec pokazuje smjer doseljavanja iz slovenskog područja Kranjske, a godine 1659. spominje se u Koprivnici, Virju, Imbriovcu, Zablatju, Velikom Bukovcu, Malom Bukovcu, Sv. Petru, Cenkovcu, Botinovcu, Pustakovcu, Stugi, Sv. Đurđu, Slanju, Vrbanovcu, Ludbregu i Rasinji, 1700. godine u Novigradu, a 1733. godine u Hrženici, Velikom Otoku, Rovištancima, Maslarcu, Ladislavu i Mučnoj.⁷¹

Zagorec je prezime koje ukazuje na migrante iz Zagorja. Ono se 1659. godine spominje u Koprivnici, Dubovici, Kunovcu, Poljancu, Martijancu, Križovljanu, Slanju, Hrastovljanu, Ludbregu, Slokovcu, Kuzmincu, Kutnjaku, Grbaševcu i Rasinji, godine 1700. u Herešinu, Torčecu, Botinovcu, Sigecu, Peterancu, Hampovici, Drnju, Selnici, Župancu, Karlovcu, Strugi, Hrženici i Vrbanovcu. Godine 1733. spominje se u Imbriovcu i Đurđevcu.⁷²

Na migrante iz Međimurje upućuje prezime Međimorec, koje se 1659. godine spominje u Koprivnici, Malom Otoku, Selnici, Kunovcu, Botinovcu, Sesvetama, Križovljanu, Sigecu, Slokovcu, Kučanu, Kuzmincu, Koledincu, Kutnjaku, Gorici i Vojvodincu, godine 1700. u Lunkovcu, Imbriovcu, Zablatju, Đelekovcu, Molvama i Hlebinama, a 1733. godine u Čičkovini, Hrženici, Drnju i Sigecu.⁷³

⁶⁹ S. Krivošić, Stanovništvo Podravine 1659-1859. godine, Podravski zbornik, 9, Koprivnica 1983, 147-164; S. Krivošić, Virje, Iz demografske povijesti đurđevačko-krajiške regimente, Podravski zbornik, 12, Koprivnica 1986, 115-134; S. Krivošić, Virje II, Iz demografske povijesti đurđevačke regimente, Podravski zbornik, 13, Koprivnica 1987, 77-102; S. Krivošić, Koprivnica - naselje i njegovi stanovnici, Podravski zbornik, 14, Koprivnica 1988, 120-140; S. Krivošić, Stanovništvo i demografske prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u XVIII. i prvoj polovini XIX. stoljeća, Varaždin 1991.

⁷⁰ S. Krivošić, Stanovništvo Podravine, n. dj., 151-152.

⁷¹ S. Krivošić, n. dj., 152.

⁷² S. Krivošić, Stanovništvo Podravine, n. dj., 152.

⁷³ S. Krivošić, n. dj., 152-153.

Prema prezimenima mogu se ustanoviti doseljavanja izvan Podravine od 1659. do 1733. godine, kao iz Bosne u Koprivnicu, Sirovu Katalenu, Mučnu, Dinjevac i Mičetinac, iz Turopolja u Virje, Sedlaricu i Pitomaču, iz područja preko Drave u Novo Selo, Đelekovec i Koprivnicu, iz područja preko Save u Veliki Otok, iz Pokuplja u Koprivnicu, iz Podunavlja u Brege, iz okolice Varaždina u Koprivnicu, Sigetec, Lunkovec i Drnje, iz Toplica u Đelekovec, Kapelu, Ivanec, Kunovec, Ludbreg i Obrankovec, iz Stubice u Rasinju, Martijanec i Hlebine, iz kalničkog područja u Koprivnicu, Molve, Đurđevac i Miholjanec, iz Preseke u Koprivnicu, Dinjevac, Prugovec, Sirovu Katalenu i Virje, iz Šandrovca u Stari Gradac, Kloštar, Budančevicu i Pitomaču iz Mosti u Pitomaču, Kozarevac i Rakitnicu, iz Bihaća, Nedeljanca, Slunja, Nagykanizse, Trnovca i Zagreba u Koprivnicu, iz Moslavine, Suhe Mlake, Kušcerovca, Grebena i Breznice u Virje, iz Veličanca u Imbriovec i Pitomaču, iz Zamlake u Novo Selo, iz Treme u Ivanec, iz Jastrebarskog u Kunovec, iz Cirkvene u Sv. Petar, iz Brestova u Drnje, iz Rače u Kalinovac, iz Dubrave i Lobora u Hampovicu, iz Brezovice u Otrovanec, iz Bobovca (Babocse) u Stari Gradac, iz Topolovca, Maikovca i Ogulina u Kloštar Podravski, iz Bušetine u Prugovac, iz Cugovca u Podravske Sesvete, iz Trakoščana u Budančevicu itd. Na migracije upućuju i strana prezimena. Po broju stranih prezimena na prvom je mjestu bila Koprivnica, gdje je zabilježeno 50 stranih prezimena. Slijede Drnje i Virje sa 24, Novigrad sa 23, Koprivnički Ivanec sa 17 i Đelekovec sa 10.⁷⁴

Po prezimenima možemo pratiti i migracije unutar Podravine, između pojedinih podravske naselja. Iz Rasinje su se stanovnici očito selili u Virje, Ludbreg, Koprivnicu i Hampovicu, iz Bukovca u Novigrad, Selnicu, Budančevicu i Virje, iz Novog Sela u Imbriovec, Suboticu, Brege i Martijanec, iz Subotice u Hlebine, Brege, Virje i Kalinovac, iz Virja u Đurđevac, Šemovec, Hampovicu i Sirovu Katalenu, iz Struge u Sv. Petar, Botinovec i Virje, iz Otoka u Drnje i Botinovec, iz Hampovice u Sirovu Katalenu, Sedlaricu i Pitomaču, iz Đelekovca u Drnje i Sigetec, iz Koprivnice u Velike Brvce i Molve, iz Zdelje u Budrovec i Pitomaču, iz Sigeca u Virje, Novigrad i Budrovec. U Virje su se još doseljavali stanovnici iz Legrada, Broda i Torčeca, iz Herešina su se doseljavali u Novigrad i Molve, a u Molve su se doseljavali još stanovnici iz Selnice i Cenkovca. Iz Mučne su se iseljavali u Kutnjak, iz Botinovca u Lunkovec, iz Glogovca u Kozarevac, iz Kalinovca u Budrovec, iz Kladara u Jeduševec, iz Oderjana (dio Kloštra Podravskog) i Mičetinca u Otrovanec, iz Turnašice u Pitomaču, iz Šemovca u Čepelovec, iz Pitomače u Kozarevac, iz Bregi u Hampovicu i iz Hlebina u Prugovec.⁷⁵

⁷⁴ S. Krivošić, n. dj., 153-154.

⁷⁵ S. Krivošić, n. dj., 154.

Na migriranje bi mogla ukazivati prezimena vezana uz tursku blizinu. Prezime Poturica zabilježeno je u Koprivnici, Hrastovljanu, Sigecu i Sokolovcu, prezime Pribeg u Koprivnici, Rasinji, Subotici, Bregima i Kladarama, a prezime Predavec u Virju, prezime Turčin u Nobigradu, Drnju, Slanju, Malom Bukovcu i Đurđevcu. Zanimljivo je prezime Hasan kojeg je bilo u Đelekovcu, Martijancu i Delovima, a također i Osman koje je zabilježeno u Sirovoj Kataleni. Prezime Omer spominje se u Novigradu, Odobašić u Virju, Mustafa u Slokovcu, a Mehmed u Kuzmincu.⁷⁶ U Koprivnici je također zabilježeno nekoliko prezimena koja upućuju na blizinu granice s Osmanskim Carstvom, npr. 1663. – Prebeg⁷⁷, 1664. – Poturica⁷⁸, a u susjednom selu Herešinu 1700. – Pribeg⁷⁹. Nije jasno da li je kod ovih prezimena riječ o turskom stanovništvu koje je prešlo na kršćanstvo.

Zanimljiv je jedan slučaj prijelaza koprivničkog katolika na islam, a podatke o njemu imamo u spisima procesa mletačke inkvizicije, odnosno Svetog oficija, koje je dijelom objavila L. Čoralić.⁸⁰ Riječ je o Martinu, sinu Ivana Velinkovića iz Koprivnice “de Croatia”. Martin je bio rođen u Koprivnici 1614. godine, gdje je živio do 1629. godine, kada je vjerojatno stupio u vojnu službu. Osmanlije su ga zarobile 1638. godine, bio je obrezan i nazvan Osman. U istrazi protiv nje koja se odvijala u Veneciji (ne navodi se kako je došao tamo), 1642. godine, istaknuo je da poduku o islamu i njegovim običajima nije razumio, jer nije poznao turski jezik. Tvrdio je da je uvijek u sebi ostao kršćanin, ustrajan u vjeri u ispravnost Kristova nauka. Bile su mu dodijeljene duhovne kazne – obveze ispovijedi i pričesti tijekom iduće tri godine (na Božić, Uskrs, Uzašašće, dan Svih Svetih) i tjedno moljenje krunice. Nakon izgovaranja formule odricanja dodijeljen mu je oprost, a tumač prigodom procesa je bio Donat Pechis, predstojnik zavoda za obraćenike u Mlecima.⁸¹

O pokrštavanju muslimana u Koprivnici govore podaci sačuvani u matičnoj knjizi krštenih. Dana 31. siječnja 1664. godine bio je pokršten jedan musliman iz Brežnice (danas Berzence u Mađarskoj) koji je nakon krštenja dobio ime Matija. Iste godine, 4. svibnja pokršten je Mustafa iz Slatine koji je po krštenju dobio ime Hans Pavao.⁸²

⁷⁶ S. Krivošić, *Virje II*, n. dj., 94-95; S. Krivošić, *Stanovništvo Podravine*, n. dj., 154.

⁷⁷ MGKc, Matična knjiga vjenčanih (MKV) 1661.-1678.

⁷⁸ MGKc, MKK 1660.-1679.

⁷⁹ NAZ, KVKA, Prot. 91/III, str. 170.

⁸⁰ L. Čoralić, *Hrvati u procesima mletačke inkvizicije*, Zagreb 2001, str. 23, 29, 36, 48-49.

⁸¹ Ista, *Koprivničanin Martin Velinković u procesu mletačke inkvizicije (1642. god.)*, *Podravski zbornik*, br. 22, Koprivnica 1996., str. 71-74.

⁸² Muzej grada Koprivnice (MGKc), Matična knjiga krštenih (MKK) 1660.-1679.

Sigurne podatke o pokrštavanju žitelja muslimanskog podrijetla imamo u spomenici župe Legrad, odnosno u tamošnjim matičnim knjigama koje se vode od 1681. godine. Tako se spominje da su u Legradu 4. studenoga 1686. godine krštena dva Turčina. Otac je dobio ime Stjepan, a sin ime Martin. Dana 13. siječnja 1687. godine pokršten je i jedan turski prebjeg iz Nagykanizse koji je dobio ime Nikola, a istog je dana kršten jedan drugi Turčin koji je dobio ime Ivan. Dana 5. studenoga 1691. godine pokršten je Turčin, koji je bio sluga kod legradskog župnika i dobio je ime Imbro, a krstio ga je vicearhidiakon Matija Lendvis. Iste godine, 17. prosinca, kršten je i jedan bračni par turskog podrijetla, a dobili su imena Pavao i Katarina. O pokrštavanju Turaka u Legradu govori i podatak da je 26. listopada 1691. godine krštena jedna Turkinja koja je dobila ime Uršula, a 5. siječnja je krštena jedna osmogodišnja Turkinja iz Požege koja je dobila ime Margareta. Dana 7. veljače 1692. godine sin nekog zarobljenika iz Turske dobio je ime Ivan, a 2. ožujka 1693. pokršten je jedan zarobljeni Turčin koji je dobio ime i prezime Martin Eksorber. Zanimljivo je da je kod jedne ženidbe 28. studenoga 1683. godine zabilježen kao svjedok neki Turčin, zet Matije Raveka, a 7. siječnja 1685. godine je svjedokom kod vjenčanja bio neki građanin turskog podrijetla, Štef Čampor Harambaša Palomboky.⁸³

Kako je za razdoblje 17. stoljeća u Podravini ostalo vrlo malo sačuvanih matičnih knjiga po župama, ovdje ćemo izdvojiti neke primjere. U župi Sv. Đurđ, sjeverno od Ludbrega, kojoj su 1680. godine pripadala sela Sv. Đurđ, Sesvete, Karlovec, Komarnica, Luka, Priles, Obrankovec, Poljanci, Hrzenica i Struga,⁸⁴ podatke o broju rođenih imamo od 1676. godine. Godine 1676. rođeno je 13 djece, 1677. - 45, 1678. - 57, 1679. - 35, 1680. - 33, 1681. - 41, 1682. - 28, 1684. - 11, 1690. - 7, 1691. - 26, 1692. - 55, 1693. - 46, 1694. - 45, 1695. - 50, 1696. - 51, 1697. - 78, 1698. - 29, 1699. - 41, a 1700. godine - 46 rođeni.⁸⁵ Iste je godine u župi Martijanec zapadno od Ludbrega, u koju su spadala sela Martijanec, Madaraševac, Hrastovljan, Čičkovina, Vrbanovec i Suhodol (Sudovčina),⁸⁶ rođeno 21 dijete.⁸⁷

Vjenčanja su u 17. stoljeću najčešće bila u prva tri mjeseca u godini ili tijekom listopada ili studenog, a rijeđe u drugim mjesecima. Broj vjenčanih parova na području župe Sv. Đurđ je 1689. godine bio 4, 1690. - 8, 1691. - 6,

⁸³ D. Feletar, Legrad, Legrad 1971, 103-104.

⁸⁴ J. Buturac, Povijest župe Sveti Đurđ (1334-1990), Župa Sveti Đurđ ludbreški - monografija, Zagreb - Sveti Đurđ, 1990, 26.

⁸⁵ HDA, Zbirka matičnih knjiga, Župa Sveti Đurđ, Matična knjiga krštenih 1676-1738.

⁸⁶ A. Kancijan, Traganje za podrijetlom imena sela ludbreške Podravine (2), Podravski zbornik, 11, 119-121.

⁸⁷ HDA, Zbirka matičnih knjiga, Župa Martijanec, Matična knjiga krštenih 1700-1732.

1692. - 2, 1693. - 4, 1694. - 7, 1695. - 10, 1696. - 4, 1697. - 26, 1698. - 15, 1699. - 7, a 1700. godine zabilježeno je 14 vjenčanih parova. Iste 1700. godine u župi Martijanec zabilježeno 20 vjenčanih parova.⁸⁸

Ukupan broj stanovnika može se dobiti jedino procjenom. Podravina je 1598. godine imala popisanih 499 obitelji,⁸⁹ koncentriranih isključivo zapadno od Koprivnice prema Ludbregu i Varaždinu. Procijenimo li da je u jednoj obitelji moglo živjeti oko 8 stanovnika, onda bi mogli pretpostaviti da je u Podravini tada moglo živjeti najvjerojatnije oko 4000 stanovnika.

U najzapadnijem dijelu koprivničke Podravine popisane su 1598. godine 184 obitelji. U katoličkom dijelu koprivničke Podravine 1659. godine popisano je 1788 kućedomaćina, godine 1671. u koprivničkoj okolici zabilježeno je 1124, a 1680. godine 1746 kuća, dok je 1700. popisano 2294 kućedomaćina. Uz naseljavanje Vlaha krajem XVI. i početkom XVII. stoljeća, prva faza najvećeg intenziteta naseljavanja koprivničke Podravine bila je između 1598. i 1659. godine, kada je broj obitelji odnosno kućedomaćina porastao za čak 1604. a uz to se broj kuća najvećim dijelom povećao između 1671. i 1680. godine, za 622 kuće, pa možda možemo pretpostaviti da je u tom razdoblju izvršena druga faza najvećeg intenziteta naseljavanja koprivničkog dijela Podravine. Od 1659. do 1700. godine broj kućedomaćina porastao je za 506. Tome bi trebalo pridodati podatke o Vlasima u koprivničkoj okolici na obroncima Kalnika i Bilogore, kao primjerice podatak da su oko 1610. godine u vlaškim selima bile popisane 204 obitelji.⁹⁰

U ludbreškoj Podravini glavnina naseljavanja izvršena je između 1598. i 1659. godine, kada je broj obitelji odnosno kućedomaćina porastao od 315 na 911, odnosno povećan je za 596, a do 1700. godine povećan je za još 73 kućedomaćina pa je iznosio 984. Godine 1671. popisano je 1046 kuća, a broj kuća je smanjen do 1680. godine na 1031.⁹¹

Đurđevačka Podravina je 1659. godine imala 375, a 1700. godine 1064 kućedomaćina, a u međuvremenu je broj kuća porastao sa 689 koliko ih je popisano 1671. godine na 1068 koliko ih je zabilježeno 1680. godine. Prema tome, iako je intenzitet naseljavanja evidentiran do 1659. godine, treba uzeti u obzir da je te godine riječ o samo dva naselja - Virju i Đurđevcu. Dakle najveće naseljavanje đurđevačkog dijela Podravine izvršeno je u drugoj polovici 17.

⁸⁸ HDA, Zbirka matičnih knjiga, Župa Sv. Đurđ, Matična knjiga vjenčanih 1689-1738; Župa Martijanec, Matična knjiga vjenčanih 1700-1744.

⁸⁹ J. Adamček - I. Kampuš, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću, Zagreb 1976, 441-449.

⁹⁰ S. Krivošić, Stanovništvo Podravine, n. dj., 158-159; J. Adamček - I. Kampuš, Popisi, n. dj., 445-449; J. Adamček, Agrarni odnosi, n. dj., 520.

⁹¹ S. Krivošić, Stanovništvo Podravine, n. dj., 158; J. Adamček - I. Kampuš, Popisi, n. dj., 441-445,

stoljeća i kasnije, jer je u tom razdoblju znatno porastao broj kućedomaćina, kuća i naselja.⁹²

Prema dosadašnjim istraživanjima vidi se da je ukupan broj stanovnika (pravoslavne i katoličke vjere) porastao od 4000 koliko ih je procijenjeno 1598. godine, na oko 24770, po S. Krivošiću. Pri tome je ludbreška Podravina imala oko 7260, koprivnička Podravina 14510, a đurđevačka Podravina oko 3000 stanovnika. Godine 1671. godine procjena stanovništva bila bi: ludbreška Podravina 7845, koprivnička Podravina 16370, đurđevačka Podravina 4400, dakle Podravina ukupno oko 28615. Za godinu 1680. procjene bi iznosile: ludbreška Podravina 8030, koprivnička Podravina 18745, a đurđevačka Podravina 7200, ukupno Podravina 33975. Na samom kraju XVII. stoljeća, 1700. godine u ludbreškoj je Podravini živjelo oko 7350, koprivničkoj Podravini oko 18745, a u đurđevačkoj Podravini 7525 stanovnika, pa je u čitavoj Podravini tada živjelo oko 34305 stanovnika. Stopa porasta je u ludbreškoj Podravini 1659-1671. iznosila 0,65 %, 1671-1680. bila je 0,28 %, a 1680-1700. iznosila je -0,44 %. U koprivničkoj Podravini je stopa porasta od 1659. do 1671. godine bila 1,01 %, 1671-1680. iznosila je 1,52 %, a 1680-1700. je smanjena na 0,18 %. Đurđevačka Podravina je imala stopu porasta od 1659. do 1671. godine 3,50 %, 1671-1680. je bila 5,62 %, a 1680-1700. je smanjena na 0,22 posto. Ukupno je u Podravini stopa porasta 1659-1671. iznosila 1,21 %, 1671-1680. godine je bila 1,92 %, a 1680-1700. je smanjena na samo 0,05 %.⁹³ Na osnovu tih podataka može se vidjeti da je najveći intenzitet naseljavanja podravskog prostora bio uglavnom do 1680. godine, premda se on nastavljao i kasnije.

Na kraju preostaje pokušati približno odrediti kakav je bio brojčani omjer između pravoslavnih i katoličkih stanovnika i to ne samo za razdoblje XVII. stoljeća nego i za XVIII. stoljeće. Kako je ovaj rad tek uvod u problematiku etnokonfesionalnih odnosa u Podravini tokom XVII. stoljeća uzeo sam za primjer etnokonfesionalno mješovit prostor u okolici Novigrada Podravskoga odnosno Plavšince (između Koprivnice i Đurđevca). Prema popisu domova u kojima su živjeli Vlasi iz 1610. godine⁹⁴ u devet sela u Podravini bilo su 204 kuće, odnosno približno toliko obitelji, a u četiri od devet sela bila na području Novigradsko-plavšinačke Podravine bila su 83 doma.⁹⁵ Prema istraživanjima K. Kasera 1600. godine je jedna skupina Vlaha imala u 92 obitelji 810 osoba, što znači da je u prosjeku jedna vlaška obitelj imala 8,8 članova.⁹⁶ Primijenimo li ovaj prosjek na 1610. godinu možemo procijeniti da je u vlaškim selima

⁹² S. Krivošić, Stanovništvo Podravine, n. dj., 160.

⁹³ J. Adamček - I. Kampuš, Popisi, n. dj., 441-449; S. Krivošić, n. dj., 155.

⁹⁴ J. Adamček, Agrarni odnosi, n. dj., 519-520.

⁹⁵ MOL, Urbaria et conscriptions, E 156, Irregistrata, Fasc. 6, br. 52.

⁹⁶ K. Kaser, Slobodan seljak i vojnik, I, n. dj., 90, vidi bilj. 56, na str. 257.

Novigradsko-plavšinačke Podravine živjelo oko 730 Vlaha, a ako tome pridodamo brojku 50 haramija (sa obiteljima) koji su bili uglavnom katolici, možemo pretpostaviti da je na ovom prostoru 1610. godine živjelo oko 800 stanovnika. Vidljivo je da je na ovome prostoru 1610. živjelo pravoslavno stanovništvo izmiješano s katoličkim, a pravoslavni su te godine bili većina. Koliko god je ova procjena podložna kritici, ipak je smatramo mogućim osvježenjem u pristupu povijesnoj demografiji.

Možemo pretpostaviti da je broj obitelji Vlaha rastao s novim doseljavanjem, ali ne znatno. U popisu baština 1732. godine: u Delovima je bilo 12 i 3/4; Borovljanima 8 i 1/2; Srdincu 3 i 3/4; Javorovcu 10 1/4; Novigradu 74; ukupno 109 i 1/4 baština.⁹⁷ Baštine nisu popisane u Vlislavu i Plavšincu, a podaci za ova naselja se možda nalaze u popisu baština susjednih sela. Godine 1733. znamo da su u Novigradu bile 283 obitelji (tj. kućedomaćina),⁹⁸ a usporedimo li ove podatke, vidimo da je na jednu baštinu dolazilo 3,8 obitelji. Prema tome, na ovom području je, prema ovoj procjeni, živjelo oko 416 obitelji. Po tome bi u Novigradsko-plavšinačkoj Podravini tada obitavale 294 katoličke i 122 obitelji pravoslavnih stanovnika. Katolici bi oko 1733. godine, po procjeni, imali udio od približno 70%, a pravoslavni oko 30%. Prema tome može se vidjeti da je u razdoblju između 1610. i 1733. došlo do velikih promjena u etnokonfesionalnom sastavu stanovništva, a doseljavanjem katoličkog stanovništva znatno je smanjen udio pravoslavnog koje je postalo manjinskim.

Godine 1733. je u Koprivničkoj kapetaniji u prosjeku na 145 obitelji dolazilo 78,12 baština, što bi značilo da je na jednu obitelj dolazila 1,85 baština.⁹⁹ Primjenimo li ovaj prosjek, dolazimo do brojke od 202 obitelji, što bi bilo daleko manje od Novigrada, pa ovakvo računanje treba uzeti s rezervom. Cijela plavšinačka parohija je 1732. godine imala 135 domova, a 1755. ih je popisano 120.¹⁰⁰ Ako unutar nje procijenimo podatke za pravoslavna naselja, u Novigradsko-plavšinačkoj Podravini možemo doći do brojke od oko 85 domova tj. kuća 1732. godine, odnosno do oko 75 domova 1755. godine. Prema ovoj računici 1732. odnosno 1733. godine bi na prostoru Novigradske Podravine bilo 379 kuća tj. približno toliko obitelji. Usporedimo li ovaj podatak s prije dobivenih 416 kuća, najbliže bi točnijem rješenju bili ako uzmemo sredinu koja bi iznosila oko 398 kuća odnosno obitelji. Katoličkih kućedomaćina na novigradskom području je 1659. godine popisano ukupno 99, 1700. - 194, a 1733. - 294. Broj katoličkih kuća je na istom prostoru bio 1671. - 170, 1680. - 239, 1771. - 265, 1783. - 263, a 1787. - 270.¹⁰¹

⁹⁷ HDA, Uvezeni spisi Varaždinskog generalata (USVG), knj. 3, fol. 394.

⁹⁸ S. Krivošić, Stanovništvo Podravine 1659-1859. godine, Podravski zbornik, 9, Koprivnica 1983, 159.

⁹⁹ K. Kaser, Slobodan seljak i vojnik, I, n. dj., 110.

¹⁰⁰ R. Grujić, Spomenica, n. dj., Statistički pregled Pakračke eparhije od 1702-1929. godine.

¹⁰¹ S. Krivošić, Stanovništvo Podravine 1659-1859. godine, n. dj., 159.

U pravoslavnim selima Novigradske Podravine je 1764. popisano 65 kuća, 1779. - 89, 1809. - 75, a 1839. - 68 domova tj. kuća,¹⁰² a njihov je prosjek oko 75 pa bi toliko pravoslavnih kuća računali 1671. i 1680. godine.

Odnos između katolika i pravoslavnih se na prostoru Novigradsko-plavšinačke Podravine s vremenom mijenjao u korist katolika, a u tekstu koji slijedi dajem podatke do kraja XIX. stoljeća samo kao ilustraciju procesa smanjivanja udjela pravoslavnih u ukupnom broju stanovnika. Moguće je utvrditi da je oko 1779/1783. godine bilo oko 25% pravoslavnih, te oko 75% katolika. Veća je promjena nastupila do 1839. godine kada je bilo oko 20% pravoslavnih i oko 80% katoličkih žitelja. Godine 1869. popisano je 19,4% pravoslavnih i 80,6% katoličkih stanovnika, a 1880. godine bilo je 17,4% pravoslavnih i 82,6% katoličkih žitelja. Godine 1900. imamo po prvi puta zabilježene podatke o nacionalnom sastavu stanovništva. Tada su Hrvati činili 72,5%, Srbi 15%, a ostali 2,5% stanovništva Novigradsko-plavšinačke Podravine.¹⁰³ Kako vidimo stalno je bio prisutan trend povećanja udjela katoličkog i istovremeno smanjenja udjela pravoslavnog stanovništva, koje je od početka XVIII. stoljeća do kraja XIX. stoljeća palo s oko trećine na oko sedminu pučanstva.

Umjesto zaključka

Jedno od najtežih razdoblja za prostor Podravine i njene stanovnike je period XVII. stoljeća kada dolazi do brojnih negativnih društvenih i demografskih promjena te migracijskih valova izazvanih osmanskim prodorima koji su izazvali velike promjene u etničkom i vjerskom sastavu stanovništva Podravine. U Koprivnici je bila organizirana protuosmanska utvrda koja je osiguravala kontinuitet naseljenosti i jezgru relativno sigurnijeg područja. Čitav kraj je proživljavao pozitivne i negativne utjecaje tromeđe Osmanskog Carstva, Vojne krajine i Provincijala. To je bio prostor vrlo žive komunikacije gdje su se ispreplitala tri smjera utjecaja na ovdajšnje stanovništvo i prostor što je sve imalo utjecaj na etnokonfesionalne promjene. Uz to važno je istaknuti da je prostor uz rijeku Dravu najzapadniji prostor na kojem su se miješale tri vjere: katolička, pravoslavna i islam.

SAŽETAK

PRILOG POZNAVANJU ETNOKONFESIONALNIH PROMJENA U PODRAVINI U XVII. STOLJEĆU

Jedno od najtežih razdoblja za prostor Podravine i njene stanovnike je period XVII. stoljeća kada dolazi do brojnih negativnih društvenih i demografskih promjena te migracijskih valova izazvanih osmanskim prodorima koji su izazvali velike promjene u etničkom i vjerskom sastavu stanovništva Podra-

vine. U Koprivnici je bila organizirana protuosmanska utvrda koja je osiguravala kontinuitet naseljenosti i jezgru relativno sigurnijeg područja.

Cljučne riječi: etnokonfesionalne promjene, pravoslavni, katolici, Podravina, vjerska povijest

ZUSAMMENFASSUNG

BEITRAG ÜBER DIE EINWOHNER PODRAVINAS (DRAUTALS) DES 17. JAHRHUNDERTS

Eine der schwierigsten Zeitperiode für dieses Gebiet und seine Einwohner war Periode des 17. Jahrhunderts, als se zu zahlreichen gesellschaftlichen und demographischen Veränderungen kam, die durch osmanische Eroberungen verursacht wurden. In Koprivnica wurde eine Festung gebaut, die gegen osmanische Angriffe schützen sollte, die Kontinuität der Ansiedlung auf diesem Gebiet sichern konnte und die gleichzeitig der Kern eines relativ sicheren Gebietes war.

Schlüsselworte: Ethnokonfessionelle Veränderungen, orthodox, Katholiken, Podravina, Religionsgeschichte